

۴- و من لم يجعل الله نوراً فما له من نور (۴۰/۲۴)

۵- نورهم يسئلي بين ايديهم ... (۸/۶۶)

خواهني (تفسير الجواهر) ناودار به تهنواي ج ۱۲ لاپره‌ي ۲۳. دواي ليكولينه‌وه يه ك ده‌نوسى: ۱- هندی‌ثم ته مسيله يان به نوري محمه‌دزانيوه و تويانه: كه ميشكات سينگي نه‌وه و «زواجه» دل يه‌تي و (مصباح) نبوه‌تیه‌تي و شه‌جهره‌ي موباره‌كش داري هيدايه‌تي پيغه‌مبهری مه‌زنی ئيسلامه (و لولم تمسه (ثمازه و ئيشاره به‌وه، كه قسه بكايا نه‌كاه‌رمانی نه‌ورونه و زه‌يتی وی نور نه‌فشانه.

۲- هندی‌تر له بابته‌هزره‌تي ئيبراهيم خه‌ليلو لایه‌وه‌ي نه‌زانن و نه‌بيژن: كه شه‌جهره‌ي موباره‌كه ديارده‌يه بو‌هزره‌تي ئيبراهيم كه نه‌يه‌هودی بووه و نه‌نه‌سرانی و (نورعلی نور) ئيشاره‌ته به‌فره‌بونی نوری محمه‌د پيغه‌مبهری مه‌زنی ئيسلام به‌سهر نوری هزره‌تي ئيبراهيم‌دا.

۳- هندی‌لايان وايه و اتاكه‌ي عامه و ههر مروفيكي مؤمين ده‌گريته‌وه و ده‌لین: كه ميشكات نه‌فسی مؤمينه؛ زوجاچه‌ش دليه‌تي و ميسباح بروايه‌تي و شه‌جهره‌ش داری ئيخلاس يه‌تي.

۴- حوكه‌ما و تويانه: ثم ته‌مسيله ئيشاره به‌قوای په‌نجه‌ي ده‌راكه‌يه، كه بريتين: له: حه‌ساسه، خه‌يال، فيكر، ناوه‌ز و نه‌فسی قودسييه‌ي ئيلاهی.

۶- ئيبنی عه‌بياس فه‌ر موويه‌تي (هَذَا نُورُ اللَّهِ وَ هُدَاؤُهُ فِي قَلْبِ الْمُؤْمِنِ كَمَا يَكَادُ زَيْتُ الْمَصْبَاحِ يَضِي قَبْلَ أَنْ تَمْسَهُ النَّارُ، فَإِذَا مَسَّهُ النَّاسُ مِنْ دَاخِلِ قَلْبِ الْمُؤْمِنِ يَعْلَمُ بِالْهُدَى قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُ الْعِلْمُ إِذَا جَانَهُ الْعِلْمُ إِزْدَادَ هُدًى عَلَى هُدًى وَ نُورًا عَلَى نُورٍ) خواهني (تفسير الجواهر) له ج ۱۲ لاپره‌ي ۲۵ داده‌نووسی: حيكمه‌ت له‌نازل بونی ثم‌ثايه‌ته دواي ثاياتی (عتق و نکاح و قذف) نه‌مه‌يه: كه موسلمانان ناگادار بن تا به‌خه‌ريك بون به‌نه‌حكامي شهرع و نه‌نجام دانی كار و باری كومه‌لايه‌تي و دينيه‌وه، له‌بير كردنه‌وه له‌عه‌جباتی خليقه‌ت غافل نه‌بن و عيلمی فيقه‌نه‌وان له‌عيلمی كائنات نه‌گريته‌وه و له‌لاپره‌ي ۴۹ شداده‌بيژي: له‌ته‌واوی، نه‌ديان و عه‌قايد و ميله‌ل و نيحه‌ل داهه‌مو كه‌سيك خواي نور به‌جوړيك ده‌په‌رستن، چونكا ئينسان به‌فيتره‌تي خوی

ئەوینداری نوره، نور بنچینهی ژبانە، ساویچوواندنی خوا به نور ویچواندنیکه به فیتره تی مروّف نیزیکه.

لینکۆله رانی ئوروپاایش توژانەوه یان لەسەر ئایەتەوه ئەنجام داوه (بلاشهر، وه رگیپرانی قورئان به نه قل له کلیرمۆن گانو، ج ۳ لاپه ره ی ۰۱۰۱۲) *Cermontcaneau* و یستویانه وینهیی له پهراوه عاسمانیه کانی ترا په یا بکه ن و دیارده یان پوپهراوه ی عه هدی عه تیق کردوه که نوسراوه: (و به منی وت: چه ده بینی؟ وتم: روانیم وائیتا شه م دانیک که هه موی له ته لایه و روّندانیشی به سه ره وهیه و حه وت چرای له سه ره و هه ر چرایه کیش حه وت لوله ی هه یه و له که ناریشی دو داری زه یتون هه یه که یه کیان به لای راستی روّندانه که وئه وی تریشان به لای چه بیه وه یه تی.)

یه کی تر کوّشاهه که له م مه سه له قورئانه دا له روانگای قه ندیلی راهیبان داله تیئوری مه سیحی دا شتیک بدوزیته وه (ریچارد بیل *Richardbell* ئینگلیسی لاپه ره ی ۱۳۶ هه ر ئه و پهراوه یه، به ئیشاره ت به میسباح راهیبانی نه سارا که له بیاوانا، له دور روناکی ده دا، ئه مه ی له دیوانی ئیمرو لقه یسی هاوردوه. *يُضِي سَنَاهُ أَوْ مَصَابِيحُ رَاهِبٍ، اِمَالِ السَّلِيْطِ بِالذَّبَالِ الْمُقْتَلِ دِيَوَانِي ئِيمْرُو لْقَهَيْسِ* لاپه ره ی ۶۶ چاپی لیدن. هه مو ئه زانین ئه م شاعیره ناوی ئیبنی حه جهری ئیبنی عومه رولکه ندی یه وئه هلی نه جده و شاعیری عه سری جاهلیه و ۱۳۰ سال بهر له هیجره ت ژیاوه و رایگه یاندوه که ئه م ته مسیله که نیسه کانی روّمی شه رقی که له روژگاری بیعه سه تی ره سول له ده شته کانی شاما زور بون دینیته وه یاد به لام ئه م جوّره لینکۆلینه وانه ی زانایانی موسسه ی بلاشیری پایه و مایه یه کی وای نیه، دل خوشکه ربی.

یه کی که له مه لا که وه کانی کوردیش به ناوی (مه لا عه بدولکه ریم ناودار به شیرازی) باپیره گه وه ی: (شه پۆل) له راقه کردنی ئه م ئایه ته نوسیویه تی: (اللّه نورالسموات و الارض) واتا: خوای به رزو بیچون روناک که ره وه ی ئاسمانه به خوور و مانگ و ئه ستیره و رازینه ری زهویه، به دار و گول و ئاووروانگا و جوگه و شه تاوه هه روا کوتویانه: رازینه ری ئاسمانه، به پهری و سروش به ئاردنی پیغه مبه ران ری ئیشانده ری ئه هلی زه وی و ئاسمانه به نوری خوئی .. نوری خودا وه حییه و په یامیه تی (مثل نوره کمشکوة فیها

مه به ستیش به و تاقه قیندیله، که پلّیته یان تی خستی و هه لیان گرتبی و روشنیان کردبی ، به لی مه سلی قورئان وه کو چرایه که و تاقی وی قیندیل یه تی و ئه و خوینه ره شه واه، له دهرونی جه رگدایه وه کو نه وگره یه، وابه سهر پلّیته ی چراوه یه.

گه لو، چرا که پیغه مبه ره، که له دار و ریشه ی ئیبراهیمه ئه بو به کر عه تیقی سوراوایی له ته فسیری تاهیریدا داستانیکی نیژیک به وقسانه ی نویسه و ده لی که بولئه حباریش و تویه تی: حه زره تی محمه دمیشکاته و زوجاچه و میسباحیش دورو نوری نبووه تن، خوانوری ئیمان و برواله ناودلیکادائنه نی که روناک و به راق بی، سو فییه کان: سه هلی کوری عه بدولای، توسته ری (شوشته ری) که له سالی ۲۰۰ له دایک بووه و له سالی ۰ دا مردووه له (تفسیرالقران) خویدا به نه قل له حه سه نی به سری ده لی: (مثل نوره) دلی عارف و زیبای ته وحیده، چونکا دلی پیغه مبه ران له وه روناکتره که بشی به م جوړه نورانه ی و یچوئینن، هه رواگوتویه تی: نوری قورئان وه کو چرادانیکه که چراکه ی مه عریفه ته و پلّیته که شی فه رایزه و رونه که شی ئیخلاسه و روناکی یه که شی و یساله، دیاره هه رچی له ئیخلاسه زیادکری نوری چراکه زیده تر ده بی و هه رچی له فه رایزیش چاکتره نجام بدری رهنگ و بریقه ی زیاتر ده بی.

(عه بدوره حمدانی سولله می) نویسه یه تی: دل و دهرونی عارف وه کو ئاسمانه، هه ر وه کو ئاسمان به دوانزه بورجی ئاسمانی راوه ستاوه و نه زمی جیهان راگیر اوه هه رواش تا دوانزه خه سلته له دلی عارفدا پایه داره، نه فسی ئه و به نوری عافیته نورانی یه.

روزبه هان به قلی: نوری خواجه یگای دلّه و دلّ عه رشی خواجه قلب المؤمن عرش الرحمن، غایة الامکان فی درایة المکان نوسراوی قدوة المحققین و خواناسان: مه حمود بن خواداد - ی شنوی که له سه ته ی ۶ و ۷ مانگیدا ژیاوه یا مه جموعه ی ئاساری فارسی لاپه ره ی ۲۶ چاپی ۱۳۶۸ هه تاوی.

خواجه عه بدولاهی ئه نساریش نویسه یه تی: نور هه ندیکیان زاهرن و هه ندیکیشیان باتینن، بو نوری زاهری خوا فه رمویه تی: (جعلنا سراجا وهاجا) بو نوری باتینیش فه رمویه تی: (فمن شرح الله فهو علی نور من ربه) نوری زاهیر نوری مانگ و

روژه، نوری باتینیش نوری ته و حیدو ماریفهت، نوری مانگ و روژ نه گهر چی جوان و خوشیکن به لام روژیک به کوسوف و خوسوف ده گیر درین به لام روژی ماریفهت ماریفهت و نوری ته و حید که له ریشه و ناخی دل ده دا و نه روی، هه رگیز کوسوف و خوسوف بونیه و تاریک دا نایی خور هه لاتیکه بی غوروب، که شفیکه بی کوسوف و ئیشراقیکه، له پله ی نهوین و ئیشتیاقدا (ان شمس النهار تغرب الليل و شمس القلوب لیست قعیب) حوسهینی کوری مه نسوری هه لاج شه هید ۳۰۹ ی مانگی ده بیژی: له کاسه ی سه رانوری وه حی هه یه و له نیوان دو چاودانوری مونا جات و له گوینچگه دانوری یه قین و له زوانا نوری به یان و له سینگا نوری ئیمان و له ته بیعهت و خو کردا نوری ته سییح: (سه بجه) هه رکاتی یه کیک له و نورانه گربگری به سه ر نه وانی تر دا زال ده بی؟

(محیدینی عه ره بی) له ته فسیر هه کی خویدا ده نوسی (الله نور السموات والارض) واتا: نونگه ی ئاسمان روحوه هی زه ویش له شه، نوریش: بونه وهر و وجودی موتله قه، که گشت بونه وهرانی، جیهان له سوینگه ی نه ووه بونه ته بونه وهر وهاتو نه ته وجود (مثل نوره) واتا: سیسفه تی وجودی حق و زوهوری نه وه (کمثل مشکوة فیها مصباح) ئیشاره ته بو تاریک و نوته کی له شی و نورانی بونی وی به نوری روحو و گیان. زو جاجه ش ئیشاره یه، به دل و دهرونی نورانی عارف و خواناس که به نوری ئیشراق وه کو چرا به گروناک بوته وه، که و که بی دوری دلی عارف و دره و شینه وه ی نه وه، شه جهره ی موباره که ش: نه فسی قودسییه ی پاک و چاکه، که رونا که. مه وله وی ده بیژی: (به رگی ۴ مه ثنه وی په ره ی ۴۲۵ - له بابته لاشرقیه و لا غربیه):

قابل تغییر اوصاف تن است روح باقی آفتاب روشن است
اوست بی تغییر لا شرقیه نی ز تبدیل که لا غربیه
و سه بازهت به واتای (نور علی نور) یش ده لی:

نور حسی رو که نورش راکب است حسرا آن نور نیکو صاحب است
نور حسی میکشد سوی سـرا نور حشش می برد سوی علا
نور حسرا نور حق تزین بود معنی (نور علی نور) این بود
الله نور السموات والارض: ده توانین بیژین مروف به هوش بی و دلی لای خوابی

دهیته میشکات که له ودا شوشه یه ک هه یه که له و شوشه دا چرایه ک هه یه که نوری خویه و دل دوا ی کرانه وه وه کو نه ستیره ی دوری لی دی و رون دهیته وه، له نوری داری مدفهرک و موباره که ی، پرسود بونی رو حائیتی یادو زیکر خویه. که نه له خور هه لاته وه یه و نه له خوراواوه یه. به لکو له رنگای دل و دهرن که نه خور هه لاتنی یه و نه خوراواویی یه ناشکراده بی (و لولم تمسه نار) و اتا: نه گهر دل له یادی خوا غافل نه بی که به پی: (وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ) سوره ی ۴۳ (زوخروف) نایه ی ۳۶ دهیته هو ی نیزیک بونه وه ی شه یتان که له ناگره (نور علی نور) له نور و تیشکی نه و زیاده ده بی تاهه موی دهیته نورو تیریز و خور، رونا کایی، به واتایی تر نه ورونه هه میشه نوره ها ویزه ی: نه گهر چی ناگریشی: نه گاتی: که ناور هو ی نور و رونا کایی یه: و اتا: له دل و هه ناو په یتا په ی تاگری نور و تیشک هه لده ستی و نور ده داته وه و نه شوشه بلوره: (فی بیوتِ اِذْنِ اللّٰهِ اَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ) چونکا مرو فی دهرن نورانی خهریکی خواناسی و خوادوژی یه و له یادی خوا دایه، جا له بهر نه مه مرتبه دای مه حزوفی که (فی بیوت) دهیته خه بهری، نه گهر (هذه الزجاجة) . . . . . ست له بیوت له شی مرو فیه، چونکا نه ونه نورانی یه، که هه مان عالمی میساله، که له خابو پنجه ی له شی دایه. نه گهر موبته دای حزف کراو (هذه المشكوة) بگرین نه شی مه به ست له (بیوت) مه قامی خه لوته بگرین و اتا: نه و دلّه نورانی یه، که له دهرونی نه و نور دیته دهر، هه ر نه و مه قامه پاک و خه لوته تی دل و دهرونه. بو به یانی: مثل نوره) شی ده فهرموی: (يسبح له فيها بالغدو و الاصال رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله) و اتا: مرو ف گه لیک هه ن که له و خانوچکه دا هه ر که ره به یانیان بولیله و شه و نیوه شه و، یادی خوا ده که ن و کرین و فروتن و بهر ژهن دی نه م جیهانه نه وان له خوا دوره وه ناخا.

سه رچاوه:

ته فسیر المصحف المفسر دوکتور فه ریدوه جدی

* ته فسیری مه فاتیح الغیب: (ته فسیری که بیر نوسراوی ئیمام رازی.

* الاتقان فی علوم القرآن: جلال الدین سیوطی.

- * استعارات قرآنی: دکتر صباح
- * ته فسیری مراغی: احمد مسطفی المراغی.
- * دایرةالمعارف مذاهب (انسیکلویڈی مذاهب)
- * ته فسیری فی ظلال القرآن: سید قطب.
- * ته فسیری جواهر ناودار به ته تتاوی ج ۱۲ لاپه ره ی ۱۳ و ۲۵ و ۴۹ چاپی میصر.
- * منظومه ی حاج ملاهادی سبزواری لاپه ره ی ۷ و ۳۰۶
- * ته بیعیات، نجات شیخ ابوعلی سینا لاپه ره ی ۷۴ و ۲۶۹ چاپی مصر.
- * تنزیة القرآن عن المطاعن: قاضی عبدالجبار معتزلی لاپه ره ی ۲۵۲.
- * مشکات الانوار: تیمام محمد غزالی.
- * شرح اشارات ج ۱ لاپه ره ی ۵۳ چاپی مصر.
- * الاشارات و التنبیها ت ج ۱ لاپه ره ی ۱۵ چاپی مصر ۱۳۲۵ هـ
- * ته فسیر بیضاوی ج ۴/۴۰۰.
- * ته فسیر ته به ری ج ۱۸ لاپه ره ی ۱۰۷ و ۱۰۴.
- * دیوان امرؤ القیس لاپه ره ی ۶۶.
- * ته فسیر ابن کثیر ج ۶ لاپه ره ی ۱۲.
- * کشف الاسرار ج ۸ لاپه ره ی ۷۳۰ (تفسیر ابوالفضل میبدی ناودار به ته فسیر خواجه عبدالله انصاری).
- * مقدمه ی کتاب المصاحف طبع ارتور جفری ۶۵ و ۱۵۰.
- * ته فسیر محی الدین عربی.
- * المعجم المفهرس للقرآن لاپه ره ی ۷۲۵
- * امثال القرآن الماوردی.
- * تاریخ قرآن نولد شوالی.
- * بلاشر: ترجمه ی قرآن بنقل له کلرمون گانو.
- * ته فسیر نه لمه ناز: محمدرشید رضا تقریرات - درس شیخ محمد عبده.
- * ته فسیری قورتوبی الجامع لاحکام القرآن: محمداحمد الانصار القرطبی بیروت ۱۹۶۵

* ته فسیر روح المعانی: علامه شهاب الدین محمود آلوسی.

* امثال القرآن ابو عبدالرحمن .

* ته فسیر که شاف ابو القاسم محمود زمخشری.

* الحواشی المدینه: شیخ محمد سلیمان کوردی مدنی

* تاریخ قرآن هیر شفلد.

* ته فسیر لباب الالباب خازن.

* دائرة المعارف الاسلام (انسیکوپیڈیا اسلام).

* المستقصى فی الامثال.

* ته فسیر روزبهان (عرایس البیان).

* تعليقات فی القرآن: علامه عبدالکریم ناو دار به شیرازی.

نهم وتاروته فسیری نایه ی نوره له ژماره کانی ۶۴ و ۶۵ و ۶۶ و ۶۷ گوواری سروه سالی حه و ته م چاپی ناوه نندی بلاو کردنه وهی فرههنگ و نه ده بی کوردی صه لاهه دین نه یوبی سالی ۱۳۷۰ ی هه تاوی، بلاو کراوه ته وه به لام بداخه وه هه له ی چاپی زوربو، کاک نه حمه دشه ریفی ئافه رین نامه یه کی له سه ر نوسیوه و له روژنامه ی حه وتانه که له تاران چاپ ده بی له ژماره کانی ۴۰۹ و ۴۱۰ سالی ۱۰ ئابی ۱۹۹۲ زاینی بلاو کراوه ته وه و به کورتی به مجوره یه:

وه رگیان ورافه کردنی قورئانی پیروز به زمانی کوردی، له نا و کوردان کاریکه تازه. دوکتور کامران به درخان له ساله کانی (۴۰) ی زاینی له شاری شامی سوریه مانگنامه ی (روژانوی) به زاراوه ی کرمانجی و پیتی لاتین ده رده خست، له وان سالان دا ده که وینته سه رنهم نه ندیشه یه که به شیک له قورئانی پیروزی بکاته کوردی و له لاپه ره کانی روژانوی دا بلاوی بکاته وه و نهم کاره شی نه نجام دا و بوه وه لین جار، له میژوی کوردستان و ئیسلامدا، چه ندسوریه کی له قورئانی که ریم، وه رگیایه سه ر زاراوه ی کرمانجی وله لاپه ره کانی گوواری روژانوی چاپی کرد که به ناوی (ته فسیری قورئانا پیروز) بلاو بوه وه.

پاش ئەم کارە بەنرخ و بەجی یەى رەحمەتى کامران بەدرخان، زۆر کوردی تر
خوێان لەقەرەى رافەو وەرگیرانى قورئانى پیرۆز دا و سورەکانى قورئانیاى بەهەر دو
زاراوەى سەرەکى (کرمانجى سەر و کرمانجى خوارو)

بەلام رەنگە ئاخىرىن کارىکى کە لەم مەیدانەدا کرابى، کارەکەى ماموستا دوکتور
مەحمەد سالى ئىبراهىمى بى کە ئایەتەکانى کردۆتە کوردى و لیکیداوەتەو،
هەلسەنگاندنى ئایەى نورى بە شیوەى لیکولینەو، زانستى کە لە ژمارەکانى ٦٤، ٦٥،
٦٦، ٦٧ گۆفارى سەر و دا بلاو کراوەتەو.

ماموستا حاجى مەلاسالەى ئىبراهىمى (شەپول) یە کىک لەو نوسەرە کوردانەى،
کە چەندىن سالە خەرىکى خزمەت بە فەرھەنگ و ئەدەبى کوردى یە و لەم رىنگا یە دا زۆر
هەنگاوى بە کە لک و سودمەندى هەلگرتووە و خزمەتکى باش و بەرچاوى بە
کتىبخانەى نەتە وە کەى کردووە، کە لەم بوارە دا ئاخىرىن کارى ماموستا حاجى
مەلاسالە رافە کردنى ئایەتەکانى قورئانى پیرۆزە بەتەواوەتى کە بە شیوە یە کى زانستیانە
ئەنجامى داوە و ئىستا لە دار القرئان لە ژىر چاپ دا یە.

هەر وە ک عەرزىم کردن، بە شىک لە رافە کردنە کەى سورەى نوره لە گۆفارى
سەر و دا بلاو کراوەتەو.

وەرگیران و رافە کردنە کەى ماموستا حاجى مەلاسالە بە راستى بە شیوە یە کى
زانستى، عىلمى ئەنجام دراوە و بە زمانى کوردى زۆر سادە و ساکار، ئایەتەکانى لیکدا
وەتەو ئەم کارەش کەرنگى یە کى زۆرى بو فەرھەنگ و ئەدەبى کوردى، هە یە و ئەو
کە سانەى کە دە یانە وى لە فەرمو دە کانى یەزدانى مەزن بە کوردى حالى بن، بە راحەتى
دەتوانن سود لەم کارە گەرنگەى حاجى مەلاسالە وەر بگرن.

حاجى مەلاسالە ئایەتى ٣٥ى سورەى نور بەم جوړه رافه ده کا:

خو نوری ئاسمان و زەوینە، مەسەلەى نوری خوا، وە کو چەرا دانیکە کە لەوا
چەرایە کى (پەر نور) هە بى. ئە و جەرایەش لە ناو جوبابىک (رو پۆشى چەرا، لە شوشە یابلور)
دا بى، حوبابىکى بى گەرد و گەرشە دار، وە کو ئەستىرە یە کى ورسە دار ئەو چەرایە بە رونىک
روناک ئە بى و گەر ئە گرى کە لە زیتونىکى پەرىت و بەرە کەت گىراوە، کە نە خوړ هە لاتى یە و

Dr.Saleh Ebrahimi

نه خور ناوایی یه (رونه که نه و نه بیخوش و بالوته و پاکه) نیزیکه بی نهوهی ناگری بگاتی، گریگری و بایسیخ نور لهسه نوره (تیریزوتیشک به سه ر تیشک دا تیریز دهها وی)

هه رکه سیک خوا بیه وی، به ره ونوری خووی رینوینی و هیدایه تی نه کا، خوا ناگای له هه مو شیک هه یه.

(نه م چراپرتیشکه) له ناو خانو به ره گه لیک دایه که خوا ئیجازه ی داوه دیواره کانیاں به رزو بلیند بکرلته وه (تادزوجه ته و جه رده په ی پی نه بات).

مه لا ساله، له لاپه ره کانی (۱۱-۱۰) ی سروده دا، واتا و مانای و شه ی نوری له روانگه ی قورئانی پیروزه وه به شیوه ی ته فسیری قورئان به قورئان لیکداوه ته وه و زور به وردی له وشه که ی کولیوه ته وه، ره نگه نه وه ته نیا رافه و وه رگیرانی قورئانی پیروزی، به کوردی که رافه که ی به شیوه یه کی عیلمی و زانستی یه که په رزاوه ته سه ر لیکدانه وه ی ماناو واتای و شه گه لی قورئان.

به شی دوهمی رافه ی سوره ی نور و نایه ته کانی له ژماره ی ۶۵ گو فاری سروده دا بلاو بوته وه، له وبه شه ش دا، حاجی مه لا ساله هه میسان، له سه ر رافه کردنه که ی ده روا و بیرو بروای زانایانی ئیسلامی له م باره وه لیکده داته وه و ده نوی:

هه ندی وتویانه مه به ست هه مان نوری رینوینی و هیدایه ته که خواله ناو دل وده رونی خودان بروایاندا گیرساندویه تی.

هه ندیکیش نه وه یان به واته ی قورئان گرتوه که له ناخی دلی مرو ف نور و تیریز نه هاویژی...

حاجی ماموستا مه لا ساله، دریزه به رافه کردنی نایه ته کانی سوره ی نور ده دات و به شی سی یه می نه م و تاره گرنگه ی له ژماره ی ۶۶ سروده دا چاپ کراوه، که له به شی لیکدانه وه ی و شه پیروزه کانی (میشکات، زجاجه: مصباح شه جره و زیت) دا ده نوی: هه ریه که له ویتانه، نامازه کردنیکه بو یه کیک له و حه واسه، قه وه ی حه ساسه به میشکات ناوبراوه که جیگای چرادانه و روی له شتانی زاهیره نه وانه، رو ناک ده کاته وه تاهیزه کانی تر نه وانه ده رک بکه ن.

قهوه‌ی خه یالییه‌ش به (زجاجه) ناوبراوه، تا سووه‌ری مودریکات له‌هر لایه‌که‌وه
ده‌رک بکاو‌ئه‌وانه‌ش به‌ئه‌نوار‌ی عه‌قلی‌روناک‌بکاته‌وه
قهوه‌ی‌ئاقله‌ش به (مصباح) ناوبراوه‌که‌ئیدراکات‌کوللی‌و‌مه‌عارفی‌ئیلاهی‌له‌ناو
دل‌و‌ده‌رو‌نارون‌هه‌ل‌بکا.
قهوه‌ی‌موتفه‌کیره‌یش به (شه‌جهره‌ی‌موباره‌که) ناوبراوه، چونکائه‌گه‌رله...
ئه‌عرازی‌جسمانی‌خال‌ی‌بی، نه‌شه‌رقی‌و‌نه‌غه‌ربی‌ده‌بی
قهوه‌ی‌قودسی‌یه‌ی‌ئیلاهی‌ش به (زیت) ناوبراوه، که‌له‌به‌ر‌بریق‌ه‌بریق‌و‌بی
گه‌ردی، بی‌ئه‌وه‌ی‌ئاگری، فیرکردن‌و‌بیرکردنه‌وه‌ی‌پی‌بکا، له‌خووه‌نور‌ئه‌فشانی‌ده‌کاو
ده‌ست‌ده‌کا به‌نور‌دانه‌وه‌و‌تیریز‌هاو‌یشتن، هه‌روا‌ده‌لین‌که‌ئه‌م‌ئایه‌ته، ته‌مسیلیکه
له‌قهوه‌ی‌عاقیله، له‌سه‌ر‌پله‌و‌پایه‌کانی‌وجودی‌خویدا، کاتی‌به‌زانستی‌زه‌روری‌بنه‌خشن
و‌هه‌ستی‌پازه‌و‌جوزیی‌بو‌ده‌ست‌بدا‌وه‌کو‌ئاوینه‌ی‌لی‌دی‌که‌وا‌مه‌به‌ستی‌نه‌وزه‌ری‌تیدا
دیاری‌ده‌دا، سائه‌گه‌ر‌پله‌و‌پایه‌ی‌زانست‌ئه‌وی‌بو‌لای‌تیفکرین‌را‌به‌ری...

- سەر زمانی کوردی.
- محهمەد صالح ئیبراهیمی محهمەدی: (شەپۆل) ئەم کتێبێکە نووسێوه:
- ۱- دین و ئەدەب چاپی ۱۳۶۱/۶/۲۸ هـ تاران.
  - ۲- کۆزانی فەرھەنگی زمانی کوردی نەو رۆژی ۵۹ و ۱۳۶۰ هـ- تاران.
  - ۴- باوی کۆمەڵایەتی و میژویی... چاپی نەو رۆژی ۱۳۵۷ هـ- تاران کە ئیستابە ناوی باوی کوردەواری بۆ جاری دوەم لەبەن چاپدا بە.
  - ۵- بەرگی یە کەمی زانایانی کورد... یاگەنجینە ی فەرھەنگ و زانست چاپی ۱۳۶۴ تاران.
  - ۶- تەفسیری سورە ی فاتحە الکتاب چاپی ۱۳۶۶ هـ
  - ۷- نوژمارە کووار بە ناوی گرشە ی کوردستان، کە، یە کەم ژمارە ی لە ۱/۳/۱۹۸۱ زە تاران بڵاو کراوە تەو.
  - ۸- ئینسان و پڕوا: (وەرگەراوە یە) چاپی ۱۳۶۱ هـ تاران.
  - ۹- شارەمیش ھەنگوین تەرجمە ی سورە ی موبارە کە ی نەحله، و ئەم کتێبێکە ئامادە ی چاپن.
- ۱- تەفسیری قورئان تەرجمە لە پڕوی المصحف المفسر نو سراوی فەریدووە جدی لە ئەو ئەلی قورئانە و تە ئاخیرین سورە ی قورئان.
  - ۲- بەرگی ۲ و ۳ و ۴ و ۵ زانایانی کورد.. یاگەنجینە ی فەرھەنگ و زانست.
  - ۳- نوێژ بە فارسی و بە کوردی.
  - ۴- عیلمی کە لام.
  - ۵- شەرحی حالی ھەزرە تی محمد (د-خ) و خولە فای راشیدین بە کوردی و بە کورتی.
  - ۶- شەرحی حالی ئیمامی شافعی، ھەنەفی، مالکی، ھەنبەلی، ماتریدی و عقایدی فقھی ئەوان.
  - ۷- ھەزرە تی شیخ عوبەیدیلا ی نەھری، قدس سرە العزیز.
  - ۸- تەرجمە ی ئایاتی مونتە خەبە ی قورئان.

۹- حه زره تی ئیمام شافعی و بیرو برای فقهی و ئوصولی ئه و پیشه وایه و داب و ده ستوری نوئز به پیی فقه ئه و زاته، به وینه ی کتیبیک که به وینه ی و تاریش له روژنامه ی شه هاده ی کوردی بلا و کراوه ته وه له ژماره ی ۲۲۳ تا ۲۲۸.

وینه ی بیبلوگرافی یا کتیب ناسی نوسراوه کانیش به م جوړه ن: ژینا وه ری زانایانی کورد له جهانی ئیسلامه تی، یا گه نجینه ی فهره ننگ وزانست:

که شه رحی گه و ره بیاوان و نوسه ران و شاعیرانی کورده، به زمانی کوردی: وه کو: مه ولانا خالد شاره زوری، شیخی ئیشراق و بیرو رای ئه و له بابته فله سه فه ی ئیشراقه وه، غه وشی گه یلانی، حه زره تی شیخ عوبه دیدیلانه هری، سه ید طه ی شه مزینی عه بدولقادر: عه وشی ثانی، مه لا ئه بو به کری موصه نیف - حوسین حُزنی - مه لاعلی تورجان، دوکتور کامران به درخان - ئه حمه دی خانی - حاجی قادری کوئی - مه لای جریری - حاجی خه لیفه مه لا محه مه د: (به ها) موفتی زه هاوی، وه فایی - میرزا عه لی قازی، نورنیساخانم، داره مر واری یا شجرة الدر - مه لا محه مه د قزلجی، مه لا ره حمانی پینجونی - به دیع الزمانی کوردستانی، عه لامه شه عیدنورسی، بیسارانی، مه حوی - زه یوه ر - حه ریق - فه قی ته یران، عه لی تهرموکی، ئامیدی، مه جدی، مه ستوره، نالی - عه لامه عه بدوللا بیتوشی عه لی ئه صغه ری کوردستانی - پیره میرد - تاهیر به گ - گیوی موکریانی - ابن الحاجب شاره زوری، صه یدی هه ورامی، ئه مینی ئه ودال، ئینوجهنی - عه لامه که ماله دین وزانایانی شاره زوری و ئامیدی، ئینو صه لاح - خازنی - عه بدوالرحیم مه وله وی، عه لی حه ریری، مه لاه لیلی سیرتی، شیخ یوسف ئوغلو، دلدار - قاناتی کوردو، شامیلوف، ره شیدیا سه می

عه لی سیاباندوف - مه لا مه حمودی بایه زیدی سلطان العرفا: حاجی سه ید عه بدولاً گه یلانی زاده - سالم سنه بی، شیخ ره زاتاله بانی - گوژان، حه مدی - مه لایه حیا مزوری، شیخ عه بدوره حمان روژبه یانی، شیخ سه عیدی پیران، شیخ مه حمودی ئه مر - به درخان، شیخ سه لام بارزانی - عه زیزخان سه رداری بوکان - کوری خه له کان - ئه بوفیدای ئه یوبی،

شیخ نوره دینی بریفکائی - باباطاهری عوریان - مه لاپه ریشانی لور - شیخی شهرقاوی .
به رگی یه کهم چاپخانه ی مه هارت - تاران - له سالی ۱۳۶۴ هه تاوی له چاپ دراوه و
۸۸۶ لاپه ره یه و به زمانی کوردی یه .

هه ره له باسی فه لسه فه ی ئیشرافه وه تاده گاته باسی فه قی یه تی و ئه ده ب و فقه اللغه و
که رت کردنی واژه و واژه نامه که ی پرو ته ژری یه له مه بهستی زانستی و لیکولینه وه و
ورده کاری عیلمی جوان و رازاوه .
باوی کورده واری :

چهن مه بهستی جیا جیا یه به زمانی کوردی وه کو: به هاری ئازادی، نه ورۆز،
کوله چوار شه مه، هه ته ری و مه ته ری، کۆسه، میر میرین، سیانزه به ده ر، داب و ده ستوری
فه قی یه تی، به یت و باو، لیکولینه وه، چریکه ی شه و یاروشه و بوو چهن چیروک و مه بهستی
میژوی، وه کو میژوی هۆزی شوانکاره، چاپخانه ی جه واهیری - تاران - چاپی سالی
۱۹۸۰ زاینی، دوست وحه وت لاپه ره یه .

۱- په ند یا ئه مسالی قورئان :

ئه م کتیه پر پره له مهستی جوان و وردی که لامی و کۆمه ل ناسی و علمی و فه لسه فی و
دینی و ئه خلاقی، له بابه ت واتای ئه مسالی قورئان و به راورد کردن له گه ل چهن په ندی
کوردی و ته فسیری چهن ئایه ت به شیوه ی ته فسیری مه وضوعی، فه لسه فه ی چاوه دیتری
گشتی، و اتا کردنی ئایه ی نور به شیوه ی وردی زانستی و ده ر برینی بیرواری زانایان له و
بابه ته وه، پروا و ئیمان و زانست و عیلمی که لام، که له چاپخانه ی:

مه هارت - تاران، چاپی یه که م، سالی ۱۳۶۲ هه تاوی له ۲۷۸ لاپه ره له چاپ دراوه و نرخی
۳۵ تمه نه، به زمانی کوردی نوسراوه .

۲- کوروکاش یا میژوی موکریان :

له بابه ت میژوی مه هاباد و مه لبه ندی موکریانه وه به زمانی کوردی باس ده کاو
له چاپخانه ی پیروژ - تاران چاپی یه که م سالی ۱۳۶۶ هه تاوی له ۲۹۸ لاپه ره له چاپ دراوه و

نرخى ۸۹ تمه نه.

۳- کوزانى فه ره نگی زمانى كوردى؛

برى له بابته باوى كورده وارى و فولكلور: خه ته نه سوران و ژن هينان و داب و ده ستورى مهرو مالآت به خيو كردن و هوزه وارى و يه كتر ناسينه وه به كوردى قسه ده كا- چاپخانه جواهيري- تاران- له سالى ۱۹۶۱ زاینى له ۱۱۲ لاپه ره له چاپ دراوه و نرخى ۱۵ تمه نه.

۴- گر شهى كوردستان؛

كووارى گر شهى كوردستان ژماره یه كه مى له ۱۹۸۱/۳/۱ زاینى بلاو كراوه ته وه و تا نو ژماره ی لى چاپ كراوه و به وننه ی كتيب له يه ك به رگدا كو كراوه ته وه، ئەم كوواره زیاتر به ئەدهب و ویزاوه رى و هونه و چريكه و فولكلور و باوى كورده وارى و فه ره ننگ گرینگى داوه و جوان و پره له مه به ستى جوان جوان.

۵- دین و ئەدهب یاقسه ی داییز راوى پاراوى زوانى كوردى:

هه ندی مه به ستى دینى یه له بابته (شورا و اولى الامر) كارو عه داله تى كومه لایه تى، مافى ژن و بانگ كردن بویه كیه تى و شیرین زمانى و زمان و خویندن و سه برو دین و ئەدهب و جه برو ئیختیار و نزولى قورئان، هیدایه ت، رۆژوگرتن، به زمانى كوردى قسه ده كا و له په ریه ی ۱۶۱ تا ۲۴۳ ته فسیرى سورته كورته كانى قورئانى پیرۆزه به كوردى یه و له چاپخانه ی ئارمان- تاران له سالى ۱۳۶۲ هه تاوى چاپ بووه و ۲۵۳ لاپه ره یه و نرخى ۳۵ تمه نه.

۶- ته فسیرى فاتحه الكتاب به كوردى؛

ئەم و توویژه له روزنامه ی شه هاده ی كوردى سالى ۶ ژماره ی ۲۸۲ در ۲۶ سپتامبر ۱۹۸۹ ی زاینى و ۴ روزه ر (به ران) ی ۲۶۰۱ ك و ۲۵ سه فه رى ۱۴۱۰ ی مانگی و ۴ ی میهرى ۱۳۶۸ ی هه تاوى له گه ل وینه چاپ كراوه.

بیلوگرافی یا كتيب ناسى؛

* ناوی کتیب: ته فسیری فاتحة الكتاب به کوردی.

* نوسه ر: محهمه د صالح ئیبراهیمی محهمه دی (شه پۆل).

* ناشر: به هه وکاری معاونت بین الملل ته بلیغاتی ئیسلامی ئیران.

* چاپی یه کهم سالی ۱۳۶۷ هه تاوی.

* تاریخی ئینتشار: ۱۳۶۷/۸/۱۴ هه تاوی.

* جیگای بلا و کردنه وه، تاران

* تیراژ ۵۰۰۰ دانه

* له م پهراوه دا بیرو رای زانایان و ته قسیم بهندی ته فسیر زانان له بابته زانستی که لام دا، تیبدا گو نجاوه و زۆر به وردی قسه ی لیکراوه و تائیسنا سوره ی حه مد به م شیوه زانیاری یانه ئاوا جوان و عیلمی واتا نه کراوه.

له ئاخیر یشدا له بابته بیژه ی قورئان به شیوه ی فقه اللغه زۆر زانایانه قسه کراوه و بیرو رای ئیمام شافعی فهرا، ئه بو حه سه ن ئه شعهری و پهیره وانی ئه و، ئه قیده ی زجاج، لحيانی و دوکتور صبحی صالحی تیدا خونجاوه و که میکش له بابته مه سه ل و چریکه ی حه ی بنی یه قطان (زیندوی بیدار) زور پرواتایانه قسه کراوه.

بنام خدای دانا و توانا

فاضل و محقق محترم جناب آقای محمد صالح ابراهیم محمدی (شه پۆل) موضوع / کتاب (ته فسیری فاتحة الكتاب).

با عرض سلام و آرزوی موفقیت بیشتر برای آن محقق فرزانه، به استحضار می‌رساند که کتاب فوق‌الذکر را، که به زبان کردی نوشته‌اید، با علاقه و اشتیاق مطالعه نمودم.

چون کتاب مذکور برای اینجانب بسیار جالب بود لازم دانستم که بصورت اجمال و در چهارچوب تشخیص‌های خود نظر خود را راجع به آن، بشرح ذیل به عرض برسانم.
۱- چون تا جایی که بنده اطلاع دارم، این اولین باری است که یکی از سوره‌های قرآن

مجید، به زبان کردی بصورت یک کتاب مستقل تفسیر شده است، لذا کاری است کم نظیر و ابتکاریست جالب.

۲- از اینکه به زبان کردی حالت عرفانی می بخشد، قدمیست بسیار بدیع در احترام به زبان مادری نویسنده کتاب، که قابل تقدیر است.

۳- در مقایسه این کتاب با سایر تفسیرها یا ترجمه های دیگر قرآن مجید به زبان کردی، این کتاب بسیار مدرن نوشته شده است و برای خوانندگان این عصر بسیار پرکشش است.

۴- مسئله بسیار مثبت در تدوین کتاب این است که در تفسیر سوره مبارکه مذکور، نظر صاحب نظران مشهور را نیز عیناً درج فرموده اید از قبیل: زمخشری، فخرالدین رازی، محمد غزالی و غیره. که حالت استناد بیشتری به کتاب می دهد.

۵- مهمتر از همه نکات فوق الذکر این است، که افرادی که زبان عربی بلد نیستند و کردی بلدند، می توانند با سهولت این کتاب ارزشمند را بخوانند و در رابطه با شناسایی با مذهب خود، که اسلام است، از راهنمایی های ارزشمند آن بهره مند گردند.

در خاتمه امیدوارم که در خلق این قبیل آثار گرانقدر بیش از پیش توفیق حاصل کنید.

ارادتمند - حسن صلاح (سوران)

تهران ۱۳۶۷/۱۰/۱۱

ارادتمند - حسن صلاح (سوران)

***

بیروای تفسیرزنانی قورئان

ئەبو حەفس عومەر بن عەلی بن عادل حەنەبەلی دیمەشقی کە لە ۸۸۰ مانگی بە دوامردووە. لە تەفسیری ۱۸ بەرگی خۆیدا بەناوی لوباب لە عولومی کتێیدا، وتویەتی: موحامەد لە ئیبنی عومەری بیستوووە کە مرویی لە کورد - ی فارس ئاماژەی بە سوتاندنی ئیبراهیم کردووە. ئیبن عادلش بە نەقل لە ئیبنی جەریر ناوی ئەو مرویە بە ۲ جۆر (هرین و هنرین) نوسیووە بە یە کەم کەسی زانیووە کە مەنجهنیقی سازداوە. ئیبنی عادل نمرود بە شای سائیین و بە خەلکی باییل: خاکی کوفە یا کۆی بەناوی سەرکەشتی لە ئەهاوهند (نوحاوهند) داناوە - بروانته بەرگی ۴ پەرە ۱۳۷ تا ۱۳۵ کتیی کۆمەڵە و تارێ وەرگە و زانایانی کورد (شە پۆل) - و خاوەنی ئەم تەفسیرە، لە بابەت ئازەرەو (اذقال ابراهیم لایب آزر - ئایەتی ۷۴ سورهی ئەنعام) وتویەتی: (ئازەر وەزیری نمرود بوو بەرگی ۱۱ پەرە ۵۰۱). قورتوبی ئەندەلوسی: عەبدوللا محەمەدین ئەحمەد - ی ئەنصاری کە لە ۶۷۱ مانگی مردووە، لە تەفسیری ۲۰ بەرگی خۆیدا، بەناوی جامعی بوو ئە حکامی قورئان، دەلی: (روی ان قائل هذه المقالة هو رجل من الاكراد من اعراب فارس ئەی من بادیتها و هەروا رای گەیاندووە کە ئیبنی عومەر و موحامەد و ئیبنی جەریر ناوە کەیان بە (هیزری) ناو بردووە بە مەنجهنیق سازدانی زانیووە (قورتوبی بەرگی ۱۱ پەرە ۱۳۸). قورتوبی دەلی (ئازەر باوک یا مام و ئای) ئیبراهیم بوو و (پیی) بوو (بی) و ئازەری بە (بوت) و اتا کردووە ناوی باوکی (تاروخ) بوو. (بروانته بەرگی ۷ پەرە ۱۰). شەمسەدین محەمەدین ئەحمەد شیرینی ناودار بە خەتیی شیرینی کە لە ۹۷۷ مانگی وەفاتی کردووە، لە تەفسیری سیراجی مونیر - ی خۆیدا، نەخش و روئی کوردانی نیشان داوە و دەلی: (هذا رجل من الاكراد و تویانه ناوی (هینون) - بروانته بەرگی ۴ پەرە ۱۸۴. خەتیی شیرینی هێجرەتی ئیبراهیمی لە کۆی بوو حەران، زانیووە (بەرگی ۵ پەرە ۷۳) نوسەر هەروا، ئیبراهیم - ی بە خەلکی شوشی ئەهواز، داناوە

له گهل باوكيدا له شوشه وه چوونه ته بابل (به رگی ۱ په رهی ۱۲۰)، ئیبراهیم (:بله) ی به واژه یی کوردی فارسی داناوه. عه بدوره حمان بن محمه دبن مه خلوف ئه بی زه ید سه عالیسی (۷۸۶ - ۸۷۵ مانگی) له کتیی جه واهیر - ی حسان - ی خویدا، له په رهی ۹۲ دا، ئه و پیاوه ی به کورد، زانیوه، به لام ناوی نه بر دوه. به غه ویش له تهفسیری لیبابو ته ئویل له نیشانه کانی ته نزیل دا له رافه ی ئایه تی ۶۸ سوره ی ئه نیا به ریوایه تی ئیینی عومه ر، به لگه ی هاوردوه و رایگه ندوه: که ئه و پیاوه کورد، بووه و ناویشی (هیزن) بووه و تهفسیره کانیش ئه و شوینه یان به (کوئی) داناوه. ئه بو حه سه ن عه لی بن محمه د بن ئیبراهیم بن عومه ر شیخی خازین له لوبابی ته ئویلا له به رگی ۵ په رهی ۳۴ دا، ده لی (هذا رجل من الاكراد قيل اسمه (هیزن)، له تهسیر و له تیفی مه نان نوسراوه، ئه و ره حمان بن ناسر سه عدیش به ناوی کوئی نامازه کریاوه و له ئه زوائی به یان له ئیزاحی قورئان به قورئاندا، و تراوه پیاوی له عه ره بی فارسی که مه به ست له وه کورد، بووه (به رگی ۴ په رهی ۳۱۳) که هه ندی ئه و کورده یان، به نمرود و هه ندیکیش به کوردی به ناوی هیزان، ناو بر دوه (تهفسیر موقحه ماتی ئه قران له موبه ماتی قورئاندا) و نوسه ری جامعی ئه حکامی قورئان، کوردانی عه ره بی فارسی و خودی هیزان به ناوی که سانی که ده سیان له کاری ئاگره که دا هه بووه، باسی لیکردون و خیوی تهفسیری که ششاف نوسیویه تی مه به ست له پیاوی له ئه عربی عه جه م، کورده و بیژاویش که خوی له کوردانی ناوچه ی فارسه، فه رمویه تی: مه به ست له (رجل من اكراد فارس (: هیون) ه و ناوی هیون بووه (به رگی ۲ په رهی ۱۹۵). له تهفسیری به حری موحیت دا، نوسراوه ئه وه ی ئیشاره ی سوتاندنی ئیبراهیم کردوه (نمرود) بووه و کوری عه تیه ش نوسیویه تی: پیاوی له کوردانی، عه ره بی فارس و خه لکی بیوان بووه (به رگی ۵ په رهی ۲۳۹) و شیخ محمه د نه وه وی له تهفسیری راح له بید، به نمرود - ی کوری که نعان یا مرویی له کوردانی فارس که ناوی (هینون) بووه، یادی لیکردون.

ته به ری روداوی سوتاندنی ئیبراهیم به ئاگر به سالی ۱۴۷۰ ی دوا ی توف و توفانی

نوح و ۴۳۰۰ دواى هاتنه دنياى بابه ئادهم، داناوه (به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۳۰. کتیبی میژوی ئومه‌م و ملوک، باو باپیرانی ئیبراهیم نسل به نسل ده‌گه‌ییته‌وه، سه‌ر نوح به‌مجوره: ئیبراهیم بن تاروخ بن ناحور بن ساروغ بن راغوبن فالیغ بن عابیر بن شایح بن ئه‌رفخشد بن سام بن نوح و نوسه‌ری ته‌جریر و ته‌نویر، ده‌وره‌ی گول‌کردنی بابیل و ده‌وره‌ی پاشایی نمرودی به ۳۷۵۵ به‌رله‌ زاین، داناوه (به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۳۶۹) وه‌ قورتوبی له‌ ته‌فسیره‌ که‌یدا ئه‌وه‌ی به ۲۳۶ سال دواى توفانی نوح و ۳۳۰ سال دواى خیلقه‌تی بابه‌ ئادهم، داناوه و ته‌نانه‌ت لای وایه‌ که‌ نمرود له‌ خاکی کورده‌واریدا بووه (بروانه‌ به‌رگی ۷ په‌ره‌ی ۱۰ و به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۲۴ قورتوبی) ئه‌ و قسانه‌ و قسه‌ی میهر په‌رستی له‌ کورده‌واریدا، ئه‌وه‌ ده‌سه‌ لمیته‌ی که‌ دین و دین باوه‌ری و ژیار و ته‌مه‌دون له‌ زاگروس: له‌ کورده‌واریدا فره‌ که‌ و ن و که‌ و نارایه‌، هه‌ر ئه‌ وه‌یشه‌ که‌ سه‌لماوه‌ که‌ نه‌ ته‌وه‌ی زیره‌ کی کورد، که‌نمی دوزیوه‌ ته‌وه‌.

ته‌فسیر زانان نوسیویانه: له‌ کلده، هاران: حهران و که‌نعان و... خه‌لک له‌ و ناوه‌ ناوه‌دا خه‌ریکی ئه‌ستیره‌ و گو په‌رستی ئاسمان و حه‌وا بون، کلده به‌وه‌ ناوداره‌ که‌ زانستی ئیسترانومی له‌وئ سهری هه‌لداوه، که‌ زانایانی فره‌ له‌وئ له‌ وزانینه‌دا گولیان کردوه، بووئه‌ دیسانیان و ده‌سه‌یی تریش تا ده‌وره‌ی پاشایانی ساسانی کورد، هه‌بون و خویان نیشان داوه‌ که‌ هه‌مویان بروایان به‌ په‌رستی ئه‌ستیره‌ و روژوگوئ حه‌وايه‌ کانی ئاسمان هه‌بووه، ره‌ گاژوی کوئ و که‌ و نارای ئه‌ و بیروباوه‌ره‌، هیمان له‌ نیو هه‌وته‌ و ده‌قی زمانی کوردی و فارسی و فولکولور و داب و ده‌ستوری خه‌لکی ره‌مه‌ کیدا، هه‌روا ماوه‌ و باوه‌. له‌ باکوری غه‌رب و غه‌ربی نیو دوروان: (به‌ینه‌ نه‌ه‌ره‌ین) له‌وه‌ پتریاو بووه‌ و شاری دیمه‌شقی شامیان له‌ سه‌ر ئه‌ و بیرورایه‌، ساز داوه‌ و به‌ سه‌ر هه‌ریه‌ که‌، له‌ده‌ روزه‌ی شار، ویتیه‌یی فره‌ له‌ ۷ ستاره‌ و گوئ حه‌واى ئاسمان، نه‌خشیرابوون.

کوری عه‌ساگیر له‌ و سه‌رده‌مه‌دا، چه‌ن مه‌به‌ستیکی له‌ بابه‌ت شاری دیمه‌شق و هه‌روا له‌باره‌ی له‌ دایک بونی حه‌زره‌تی ئیبراهیم له‌ گوندی (به‌رزه) نوسیوه‌ و رایگه‌ یاندوه، له‌ و

سه‌رده‌مه‌ی که خه‌لکی له و ناوچانه خه‌ریکی ئه‌ستیره و مانگ و روژ په‌رستن بوون، ئیبراهیم له (ئه‌میله) له دایک بووه و کوری که سیریش قسه‌ی له‌وانه کردوه و ئه‌و ده‌وره، ده‌وره‌ی میهر: میترا په‌رستی بووه، که له سه‌رده‌می ماد و به‌رله مادیش له‌کوردده‌واری و ئیرانی که و نارادا، میترا په‌رستی روژ باو بووه. به قسه‌ی (ئه‌نست رینان) دین و ئاینی ئه‌گه‌ر مه‌سیحیه‌ت به‌ری نه‌گرتبا، فره به په‌له و به‌له‌ز دنیای داده‌گرت. له دایک بوونی ئیبراهیم چله (به‌رزه یا له ئور: ئاور) بوبی، ئه‌و له سه‌رزه‌وی و ئاخی له دایک بووگه، که خه‌لکی خه‌ریکی میهر: میترا په‌رستی بون. دیاره ئیبراهیم له به‌ینه نه‌هره‌ین له دایک بووه، چونکا ئه‌وی شوینی بووه، پروته‌ژی له ئه‌ستیره په‌رستان و موعه‌بیران و خه‌لکی که، بو‌روژ و مانگ و ئه‌ستیره و میهر میترا و خودایاتی تر عیاده‌تیاں کردوه و کرنوشیان برده‌ه. جیی ورد بونه‌وه‌یه (به‌رزه) یا سه‌رزه‌وی به‌رزه که له میرووی کون‌دا، یادی لیکراوه، (توفیلاکتوس سیوکا) که له سه‌رده‌می سپاکیشی (موریسیوس) له ساله‌کانی ۵۸۲ - ۶۰۴ زاینی، له کاتی قسه‌کردن له ری‌وبانی (دینه‌وه‌ر) بو سه‌رمه‌راغه، یادی (به‌رزه‌ی کردوه، که له شوینی ئیستای (بانه) یا سه‌قز، ده‌چی. بروانسه ژماره‌ی ۳۸۸ حه‌وته‌نامه‌ی سیروان سالی ۸ روژی ۱۰ی پوشپه‌ری ۱۳۸۵ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۱۵ به‌ریژ کامل سه‌فه‌ریان.

زور به‌ی تفسیرزنانان و تفسیر نوسان بیروبروایان وایه که ئه‌م ئایه‌ته: (.. الی قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ - ئایه‌تی ۱۶ سوره‌ی فه‌تح) له په‌سن و تاریفی ئازایی و نه‌به‌زی و بویری نه‌ته‌وه‌ی کورد، نازل بووه. بو‌ویته: تفسیری روح‌لمه‌عانی نوسراوی پرزانا سه‌هید مه‌حمود ئالوسی به‌رگی ۲۵ چاپی ۱۹۸۵ ز - چاپی ۴ په‌ره‌ی ۱۰۴ تا ۱۰۲ فه‌رمویه‌تی مه‌به‌ست له و ئایه‌ته، نه‌ته‌وه‌ی کورد، که بو‌یرو نه‌ترس و ئازاو کولنه‌ده‌ره‌و هه‌روا له‌بن ئایه‌ته که‌دا نوسیویه‌تی (و بالجمله إِنَّ الْأَكْرَادَ مَشْهُورٌ بِالْبَأْسِ الشَّدِيدِ...) و تفسیری ئین که سیر له پیغه‌مبه‌ره‌وه، نه‌قلی کردوه که فه‌رمویه‌تی: «مه‌به‌ست له و ئایه‌ته هه‌وژی کاله‌مویین - ه که به (به‌رزه، باریز، بارزانی، بارزان، یا جه‌به‌ل باریز، بارجانی

بارزانی، بارجان، بارجانی ناوبراوه - بروانته به‌رگی ۴ ته‌فسیری ئین که‌سیر په‌ره‌ی ۳۰۷ و کتییی دانشنامه‌ی جیهانی ئیسلام پیتی بی جزوی ۲ چاپی ۱۳۷۱ تاران په‌ره‌ی ۲۲۵ و کارنامه‌ی ئه‌رده‌شیر بابه‌کان و کیسه‌وه‌ی په‌ره‌ی ۴۹ و صادق هیدایه‌ت په‌ره‌ی ۲۵ تا ۲۴ و کتییی به‌یانولته ئیمه به‌رگی - ۱ - په‌ره‌ی ۸۹ نوسراوی زینه‌لعابیدین محمه‌ده مه‌هدی. ئین موئزیر و موعجه‌م سه‌غیر و موعجه‌م که‌بیر ته‌به‌رانی و موسنه‌ده‌ی سه‌غیر - ی ته‌به‌رانی و قاموس و دوره‌ی مه‌نسور و... ده‌لین: ئایه‌تی ۱۶ سوره‌ی فه‌تح له‌په‌سنی نه‌ته‌وه‌ی کورد، دایه‌و رایان‌گه‌یانده‌وه که‌مه‌به‌ست له (ئه‌لبارز) بارزانی - یه‌یانی کوردان و کوردانی عه‌جه‌م و ئه‌عربی فارسه یعنی الاکرد و اکراد العجم و اعراب القارس و ظاهر العطف ان اکراد العجم لیسوا من اعراب فارس و ظاهر اضافة الاکرد الى العجم يُشعرُ بانَّ مِنَ الاکرد ما يُقال لهم الاکرد العرب و لا نعرف هذا التقسیم و انما نعرف جیلا من الناس یقال لهم الاکرد من غیر اضافة الى عرب او عجم و ئین خلکان نوسیویه‌تی: ان الاکرد من نسل عمرو بن مزیقابن عامر ماء‌السماء و انهم وقعوا علی ارض العجم فسموا الاکرد و قال الشاعر: لعمرک ما الاکرد ابناء فارس / و لکنه کرد بن عمرو بن عامر.

له قاموسا و تراوه: کورد خیل و تایفه‌ییکن له به‌ره‌ی مرو و کووی کورد، ئه‌کرد - ه و با پیره‌گه‌وره‌یان کورده و عامیره‌به‌بیرواری زوربه‌ی نوسه‌ران کوری شالح بن ئه‌رفخشذبن سام بن نوح - ه و ته‌به‌رانی له موسنه‌دی که‌بیر و سه‌غیردا، له جابانی کوردی و ئه‌بو به‌سیر مه‌یمون بن جابانی کوردی حه‌دیس و فه‌رموده‌ی نه‌قل کرده‌ه. به‌راستی کورد، نه‌خشی گرینگ و به‌رچاویان هه‌بووه و هه‌یه له خزمه‌ت کردن به‌زمان و فه‌ره‌ه‌نگ و قورئان و ژیار و ته‌مه‌دونی ئیسلام، ئه‌وه‌یه، ده‌بی بلین: ئیسلام قه‌رز دارومه‌ر هونی کورده. که‌ئین خه‌لدون نوسیویه‌تی: «چوار کتیب بو‌زانینه‌کانی ئیسلامی و قورئان، سه‌رچاوه‌ن که (نوادری یا الامالی و ادب الکاتب) نوسراوی ئیسماعیل قالی دیار به‌کری کورد و ئین قوته‌یه‌ی کوردی لای کرماشانه (بروانته په‌ره‌ی ۱۱۷۵ به‌رگی ۲ به‌رکولی کوری خه‌لدون چاپی

۱۳۶۲ تاران ته‌رجه‌مه به فارسی و تاریخی علمی ئیسلامی نوسراوی دوکتور جه‌لال هومایی ئوستادی زانکۆی تاران په‌ره‌ی ۱۵۳ چاپی ۱۳۶۶ تاران که (شه‌پۆل) ئه‌مه‌ی د جه‌لال هومای له زانکۆی تاران به زانینخوازان، به دهرس و تۆته‌وه و هه‌روا ئیمام محمه‌د غه‌زالی فه‌رمویه‌تی: «زمان و فه‌ره‌ه‌نگی ئیسلامی له‌سه‌ر ۴ کۆله‌ که دانراوه که ۳ له‌وانه زانایانی مه‌لبه‌ندی ئامید: دیار به کرو زانایانی شاره‌زور و هه‌له‌بجه‌یه، هه‌له‌بجه‌ی سوتا و هیروشیمای کوردستان و زانایانی دینه‌وه‌ر - ی لای کرماشان، که کوردن، له پاشان ئیمام غه‌زالی فه‌رمویه‌تی ئه‌گه‌ر، زانایانی ئه‌و ۳ ناوچه کوردنشینانه نه‌بوایی زمان و فه‌ره‌ه‌نگی ئیسلامی ئاوا قه‌وام و ده‌وامی نه‌ده‌بو و ته‌فسیری ئیبنی که‌سیر هه‌روا له‌بن ئایه‌ی ۶۸ و ۶۹ سوره‌ی ته‌نیا که فه‌رمویه‌تی: [... قالوا حَرِّ قَوْهٌ: یانی خه‌زره‌تی ئیبراهیم بسۆتنن... قُلْنَا یا نارکونی یَزِدًا و سلاماً علی ابراهیم ۶۹ - کوری که‌سیر نوسیویه‌تی: یانی: پیاوی له کوردان و تویه‌تی: ئیبراهیم بسۆتین و ته‌فسیری صاوی له‌سه‌ر جه‌لاله‌ین به‌رگی ۳ چاپی مه‌کته‌به‌ی ئیسلامی په‌ره‌ی ۸۱ ده‌لی: مه‌به‌ست له (حَرِّ قَوْهٌ...) ئه‌ندامانی هه‌یه‌ت به‌ئیسه‌ی موحا که‌مه کارانی ئیبراهیمه، ئیبراهیم بسۆتین. که یه‌کی له‌وانه نمرۆز، بن که‌نعان بن سنجاریب بن نمرۆز بن کوس - ه که‌ناوی هینوب و خه‌زره‌تی ئیبراهیم - ی له ئاوابی کۆیی به‌ندوزیندانی کردبووله دوایدا به مه‌نجه‌نیق ئیبراهیمیان، تور هه‌له‌دایه، نیو ئاگرو زۆربه‌ی ته‌فسیر زانان (واستوت علی‌الجودی)، ئایه‌تی ۴۰۴ سوره‌ی هود، جودی چیاوکیفی گوتی کوردی یه، که له ناوچه‌ی ماردینی کوردستاندا یه، که چیاو ئاگری یه (بروانسه ئه‌علامی قورئانی دوکتور خه‌زاییلی، موفره‌داتی قورئان حمیص، روحولمه‌عانی، مه‌جمه‌عولبه‌یان، ته‌فسیری قورتوبی، ئه‌بولفه‌تح رازی، ته‌به‌ری، محمه‌د حوسین مه‌حمود شیخی هیندوکتیبی دین و ئه‌ده‌ب به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۱۶۸ تا ۱۷۸ به زمانی کوردی نوسراوی (شه‌پۆل). ته‌به‌ری له تاریخی ئومه‌م و سلوک‌دا و له جامیعی به‌یان، له ته‌فسیری قورئاندا، بیرورای وایه که رَجُلٌ من اعراب فارس، پیاوی له‌کوردده‌کان بووه که ئیبراهیمی خستۆته نیو ئاگرو هه‌روا، رای گه‌یاندوه که ناوی ئه‌و پیاوه (هیزن)

بووه و له کورده کان بووه. (بروانته تهفسیر - ی جامیعی بهیان... بهرگی ۱۲ په‌ره‌ی ۱۶۵
 هر ئه‌وی و تاریخی ئومه‌م و ملوک، ئه‌وه‌ی دوپاته کردو ته‌وه و به (هیزن) ناوی بردوه
 (به‌رگی - ۱ - په‌ره‌ی ۱۶۸ هه‌رئه‌وی). عن ابن عمر (ره) جل من اعراب العجم یرید
 الاکراذ (بروانته تهفسیری که شاف به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۴۹ و تهفسیری روّحی بهیان به‌رگی
 ۵ په‌ره‌ی ۴۹۶، فه‌رمویانه: (ان الذی اشاره باحراقه رجل من اعراب العجم یعنی
 الاکراذ). تهفسیر خازین له‌بن ئه‌و ئایه‌ته‌دا به دورودریژی قسه‌ی کردوه و تهفسیری
 به‌یزاویش له بن ئایه‌تی (حرقوه...) دانو سیویه‌تی: پیاویک بوو له کورده کان و ناوی
 (هیون) بو (خسف به‌الارض و قیل نمروز). کوری که سیر له قیسه‌سی ئه‌نبیا، رای
 گه‌یاندوه که کورده کان مه‌نجه‌نیقیان سازداوه و ئیبراهیمیان پیی فریداوه ته نیو ئاگر و ئه‌و
 مرویه‌ی که بویه که مجار مه‌نجه‌نیقی سازداوه و ئیبراهیمی پیی خستوته، نیو ئاگر، به‌به
 (هیزن) ناوبراوه. عه‌بدوللابن محه‌مه‌د به‌غه‌وی (: فه‌را) که له ۳۱۷ مانگی له مه‌رو مردوه
 به نه‌قل له کوری عومه‌ر - ی خه‌لیفه‌ی دوهم له‌بن ئایه‌تی (حرقوه) دا و تویه‌تی (ان الذی
 قال هذا رجل من الاکراذ و ناوی (هیزن) ه و هه‌روا و تویه‌تی: ئه‌وکاره ساته‌له (کوئی)
 روی داوه.

- له کتییی به‌یانولئه ئیمه به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۵۳۵ دا نوسراوه له خودبه‌ی ئیمام عه‌لیدا
 هاتووه: [وارتفع علم العمالیق فی کوردستان، و عقدت الراية لعمالیق الکرد، و ویل
 لبغدادیین من سیوف الاکراذ]، له کتییی به‌یانی ئه‌ئیمه به‌رگی ۱ چاپی ۱۹۸۸ ز - دا له
 باسی ناسخ و مه‌نسوخدا ئه‌م قسانه هه‌یه: (فی الاخبار عن الاکراذ البارزین: بارزانی و
 اندرچارهم و ارتفاع علم العلم الاکراذ الآخیرین قبل قیام... فی کوردستان و محیدین
 عه‌ره‌بی له مه‌نزومه یه کدا فه‌رمویه‌تی: ان الاکراذ یملکون البغداد و ساحتها الی خریسان
 (قلیسان - سلیمانی، سه‌رچنار شاربان: سه‌عه‌یه، خه‌لیسان: دیاله نیوان خانه‌قین و مه‌نده‌لی
 ...و

کورد: کوردی، کوردستان: تورو دانگین J. C. Thureau Daangin له سه‌ردوتیکه

بەردی ئاستانە، لە عەھد - ی سومیری لە ساڵی ۲۰۰۰ ی بەرلەزاین ناوی ولاتی Kar-da-Ka ی خویندو تەو، ئەم مەلبەندە جیرانی خەلکی «سو» SU دابوو. سو - کان بە قسە ی دەریوەر Driver لە باشوری دەریاچە ی وان بون. هەزار سال دوای ئەو (تیکلات پیلەر) دژی هۆزی کورتی Kur-ti-e لە چیاکانی ئازو Azu که «دەریوەر» ئەو بە بەشی لە (ساسون Sasun) ی تازە، دەزانی، جەنگی کردو. گزنفون لە کاتی گەرانه وە ی دەههزار سواری «یونانی» [۴۰۱ - ۴۰۰ بەرلەزاین) ناوی نەتەو ی کوردی Karsouxi که نیشتمانی ئەوان تا خورهلەتی کنتریس Kentrites (Bohtan) دەرویی ناو بردو و باسی لە کورد، کردو. (ئەعلامی فەرهنگی موعین ج ۶ پەرە ی ۱۵۵۷ چاپی ۶۲ ئەمیرکەبیر تاران. کورداوا دییە که، لە دیهستانی جیی، لە ۷ کیلومتری خورهلەتی ئیسفهان دایە - کوردان، گوندیکە لە دیهستانی بەرەغانی کەرەج دایە. کورد خورد، گوندیکە لە ۳۹ کیلومتری شاری مەلایەردایە. کورد کوی، یەکی لە بەشەکانی گورکانە لە نیوان بەشی بەندەری گەزوناوهندی گورکان دایە. کوردو: فەرانسەوی: قورتوبە - کوردو: گەزالدو = فەرانسەوی ژەنرالی ئیسپانیایی، که لە ۱۵۱۵ ی زاینی مردو.

کوردوبا: قورتوبە - کوردوچین، کچی، که لە ۷۲۹ ی مانگی لە شیراز حاکم بوو و زوریش کاری ئاوهانی کردو - کوردون ولاتیکە لە بەشی باکوری کوردستان - کوردمههین گوندیکە لە ۶ کیلومتری باکوری سەرەب دایە. - کوردی: زمانی کوردی. کوردیان، یەکی لە بەشەکانی جەرۆمە. که هۆزی کوردی (شولی) لە لای جەرۆم فرەن. - کوردیچال، که کوردی زەندن، گوندیکە لە ۶ کیلومتری خورهلەتی حەسەن کیف - که لاردهشت نەو شاری مازندەران - کوردیە. کوردستان: گوندیکە لە ۱۲ کیلومتری خوراوی بیههەان که ۲ دین، کوردستانی سەرۆ، خوارو، ئاوئیکیش که بە بەر ئەودیه دا دی و دەروا، هەر بە ناوی کوردستان ناو دەبری.

لە ۲۱۵۰ تا ۱۷۵۰ بەرلەزاین. بو ماوه ی سی (۳) سەدە، خەلکی لە ناوه دا و لە کەنعاندا خەریکی کوچه له کوچ بون و له ساڵی ۱۹۰۰ بەرلەزاین ئیبراهیم له (ئور)هوه

چۆته فه له ستین (: فه له ئه ستین) ئه م بیرورایه، ئه وه ی ده یسه له مینی که کورد، له و، سه رده مه ی دا، حوزوری بووه، هه روا ده وری بگره و به رده ی (هه کسوس) ه کان: (کاسیان) بووه له نیو دورواندا کاسیان، چه ندین جار هیرشیان بردوته، سه ر باشوری ده جله: (تیکلاو) و فورات (فره هات، به خوڤهات) و دوای ماوه یی که بارگه و بنه یان له وی دانا، جاله ویوه له حیجاز و عه ره بستانه وه، خو یان گه یاندوته میسو سه لته نهت و پاشایی فره گه وریه و به شان و شکوه ی له ولاتی میسر دامه زرانند. [ویلیام لین و سترمان] به له بهر چا و گرتنی ئه وه ی که نه ته وه ی کورد له ۲۴۰۰ سال به رله زاین یانی ۴۴۰۰ سال به رله مرو چیغ و چادر نشین و دارای وارگه و زوم و سیامال و ده وار بون، ئاوا بیرورای خو ی سه بارهت به نه ته وه ی کورد، راگه یاندوه و ده نوسی: [نه ته وه ی کورد به راستی ره گه زو ریشه یی پاک و وبی گه ردی هه یه و له وه دا، وه پیش ره گه زی ئورو پایی که وتون و هه روا یه کی له روژ هه لات ناسانی روژا وایی به ناوی (: تورو دانگین) له روی ۲ به ردی ئاستانه - ی ده وری سو میری) که ده گه ریته وه بو (۳۰۰۰ هه زار) سال به ر له دایک بوونی عیسا مه سیح، له سه ره و به رده، ناوی (کوردکا) ی خو یندوته و ئه و ۲ به رده یشی له نیو خاکی ژیانی خه لکی (ئور) و سه ر زه وی چه زره تی ئیراهیم، په یدا کردوه. ئه و مرو یانه ی که له ده ق و ئاسه واری سو میریشدا له هه موشوینی به (کار دیکا) بی شک ده بی هه ره و (کاسیان) ه بوبن که قسه یان لیکرا و کاسیانیش به باوکال و باپیرانی کورد، دانراون و میژوزانان ئه وه یان به ئاشکرا راگه یاندوه. یه کی له شو یته واری ئه وان (کوپی) و (زیگورات) ه که عه ره ب به ناوی سازه رانیه وه به (زی کورد: زیگورات) ناوی ده بن. میژوی عه ره ب ده لی: ناوی دایکی ئیراهیم، (ئوشا) بووه و ناوی (ئوشا) له بن ناوی خودایانی مه وجود له گاتا: گازه - کان دا، هاتوه.

هه ندی له ته فسیر نوسانی عه ره ب لایان وایه واژه ی (ئازه ر) کوردی فارسی یه (دیاره (ئازه ر، ئاتر، ئاگر، ئاور، ئاته ش، ئه رته ش) له ریشه و ره گاژوی ئاتر - ی کوردی، ساز دراون و میژویش ده لی: ئاترو پات - ی کوردی ماد. له راست داگیر که رانی

ئیسکه ندهرو ئیسکه ندهریان راپه ری و ئه و ناوچانه ی که ئه مرو به ئازربایجان ناو دارن و ناوچه گه لی پان و به رین تر له ئازربایجانی، له بن چرنوکی ئه وان ده ره یئا و ئازادی کردو ژیا نی پڕ له خیر و به ره که ت و شادی و خوشی بو خه لکه که ی دابین کردو خه لکه که یش به شوکرانه و به شانازی ئه و، ته واوی ئه و ناوچانه یان به ناوی ئه وسه رداره ماد - ه کورده، به (ئاتر و پاتان) ناونا، یانی (ئه لف و نونی نیشانه ی نیسه تیان) بو دانا و له دواییدا، که عه رب کوردستان و ئاترو پاتانی داگیر کرد، ناوه که ی کرده - ئازربایجان)، باشه بزاین له و واژه و ناوه کوردیانه، فره به ئاشکرا، ده رده که وی که ئیبراهیم کوردو کوردزاده بووه. کورد فه رمویه تی: [نان ئه و نانه ئه مرو ئیستا له خوانه]، به لام حه قیقه تی میژو دل و دهرون خوشکهره (شه پوئل).

سه رزه وی مه دیه ن که به بان به ستینی ده ریای ئه حمه ر (: زه ریای سور) و ئوردون، داده نری به زوانی یونانیان، به سه رزه وی کورده واری و کوردستان، دانریاوه، یانی وارگه و نشینگه یی که ئیبراهیم به ناچار له وی کوچ و کوچباری کردوه.

- له تاریخی - عه رب و یه هود، به گشتی له بوونی ئیبراهیم به ۲۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰ سال به له زاین، دانراوه و ئه وه یش له گه ل هیرشی کاسیان له زاگرو سه وه بو بان به ستینی باشوری ده جله و سه رزه وی شنعار، دروست به رامبه ری ده کا.

- زه رده شتیان، «ئاورام» به زه رده شتی سیوه م، ده زانن، که له راستیدا، ئیبرام یا ئیبراهیم - ی عبریه که کورد به (بله) ناوی ده با.

- قورئانیش ده لی (ماکان ابراهیم یهودیا و لائضرائیا...) سوره ی ئالی عیمران ئایه تی ۶۷. یانی ئیبراهیم به رگه ز یه هودی نیه و له ئایه تی - ئایه تی ۴ سوره ی ئیبراهیم (وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه) یش جوان ده رده که وی، که ئیبراهیم له کورده واریدا، هه لکه و تووه و به زمانی کوردانی ماد و ماننا و گوتی و ئورارتو، قسه ی کردوه.

- هیچ گومان له وه دانیه که کوردان له سپای نمرود، به شدار بوون.
- میژو زانان لایان وایه نمرود کوری کوش یا کوس بووه، که له گه ل واژه ی کاسیان،